BADIIY HIKOYALAR ASOSIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI OSHIRISHDA HIKOYA TANLASH MEZONLARI

Shukurova Farida Xayrilla qizi
Samarqand davlat chet tillar instituti tayanch doktoranti
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23879584

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, badiiy hikoya, matn tanlash mezonlari, chet tili o'qitish, nutqiy ko'nikma, madaniyatlararo muloqot, ta'lim mazmuni.

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tili va ona tilini o'qitishning asosiy maqsadi talabalarda tilni real muloqot vaziyatlarida erkin va maqsadga muvofiq qo'llay olish qobiliyatini — kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan iborat. D.Haymz kiritgan va keyinchalik M.Kanale hamda M.Sveyn tomonidan rivojlantirilgan ushbu tushuncha grammatik, ijtimoiy-lingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalar birligini qamrab oladi. Chet tillarini bilish bo'yicha umumevropa ko'rsatmalarida (CEFR) ham til ta'limining natijasi aynan muloqot faoliyatidagi ko'nikma darajasi bilan o'lchanadi.

Badiiy hikoya bu maqsadga erishishning samarali vositalaridan biridir. U jonli, tabiiy til namunalarini, madaniy kontekstni va hissiy jalb etuvchi syujetni o'zida jamlaydi; qisqa hajmi tufayli bir yoki ikki mashg'ulot doirasida to'liq o'rganilishi mumkin. Biroq hikoyaning ta'limiy salohiyati faqat to'g'ri tanlangan holdagina ro'yobga chiqadi. Noto'g'ri tanlangan matn talabani ruhan charchatadi, motivatsiyani pasaytiradi va ko'zlangan kommunikativ natijani bermaydi. Shu bois hikoya tanlash mezonlarini ilmiy asoslash dolzarb metodik masala hisoblanadi.

Hikoya tanlash mezonlari

Metodik adabiyotlar tahlili (J.Kolli va S.Sleyter, G.Lazar, S.Makkey) hamda amaliy tajriba badiiy hikoyani tanlashda quyidagi asosiy mezonlarga tayanish lozimligini ko'rsatadi:

1. Til darajasiga muvofiqlik. Hikoyaning leksik va grammatik murakkabligi talabalarning haqiqiy bilim darajasiga (CEFR bo'yicha A2–B2 va h.k.) mos bo'lishi kerak. Notanish so'zlar ulushi me'yorida (odatda 5–10% atrofida) bo'lgani matnni tarjimasiz tushunish va shu asosda fikr almashishga imkon beradi.

2. Yosh, qiziqish va motivatsiyaga mosligi. Hikoya mavzusi talabalarning yosh xususiyatlari, hayotiy tajribasi va kasbiy qiziqishlariga hamohang bo'lishi zarur. Shaxsan yaqin va qiziqarli syujet ichki motivatsiyani oshiradi va fikr bildirishga tabiiy ehtiyoj uyg'otadi.

3. Kommunikativ va munozarali salohiyat. Matn muhokamaga arziydigan muammo, axloqiy tanlov yoki ko'p qirrali vaziyatni o'z ichiga olishi lozim. Aniq yechimi bo'lmagan, turlicha talqin qilinadigan hikoyalar bahs-munozara, rolli o'yin, syujetni davom ettirish kabi nutqiy topshiriqlar uchun boy zamin yaratadi.

4. Madaniy va madaniyatlararo qiymat. Hikoya til egalari madaniyati bilan tanishtirishi, ayni paytda talabaning o'z madaniyati bilan qiyoslash imkonini berishi kerak. Madaniyatlararo muloqot ko'nikmasini shakllantiruvchi, stereotiplardan xoli matnlar afzal ko'riladi.

5. Hajm va matn murakkabligi (o'qishbopligi). Mashg'ulot vaqtiga sig'adigan, kompozitsion jihatdan aniq va izchil hikoya tanlanadi. Ortiqcha tafsilotlar, murakkab syujet chiziqlari va uzundan-uzoq tasvirlar talabani asosiy mazmundan chalg'itmasligi lozim.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Badiiy-estetik qiymat va haqiqiylik (autentiklik). Matn yuksak badiiy saviyaga ega, tabiiy va soddalashtirilmagan (yoki o'quv maqsadida me'yorida moslashtirilgan) til namunasi bo'lishi kerak. Autentik matn talabani tirik, real til bilan uchrashtiradi.

7. Tarbiyaviy-axloqiy qiymat. Hikoya umuminsoniy qadriyatlarni ilgari suradigan, ijobiy ta'sir ko'rsatadigan g'oyaviy mazmunga ega bo'lishi, ta'lim-tarbiya birligi tamoyiliga xizmat qilishi lozim.

Metodik jihatlar

Yuqoridagi mezonlar yagona-yakka emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida qo'llanadi: bitta hikoya bir vaqtning o'zida bir necha talabga javob berishi zarur. Tanlangan matn ustidan ish odatda uch bosqichda tashkil etiladi — matndan oldingi (oldindan qiziqtirish, lug'atni faollashtirish), matn ustida (o'qish va mazmunni tushunish) va matndan keyingi bosqich. Aynan so'nggi bosqichda munozara, rolli o'yin, intervyu, syujetni qayta hikoyalash va yozma ijod kabi topshiriqlar orqali talabaning kommunikativ kompetensiyasi bevosita rivojlantiriladi. Shu bois hikoya tanlashda uning aynan qanday nutqiy topshiriqlar uchun asos bo'la olishini oldindan baholash tavsiya etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, badiiy hikoya talabalarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishning samarali vositasi bo'lib, uning ta'limiy salohiyati matnni ilmiy asoslangan mezonlar asosida tanlashga bog'liqdir. Til darajasiga muvofiqlik, yosh va qiziqishga mos kelish, kommunikativ-munozarali salohiyat, madaniy qiymat, o'qishboplik, autentiklik va tarbiyaviy yo'nalganlik mezonlarini uyg'un qo'llash o'qituvchiga eng maqbul matnni tanlash va mashg'ulotdan ko'zlangan natijaga erishish imkonini beradi. Bu mezonlar tizimini takomillashtirish va milliy ta'lim sharoitiga moslashtirish keyingi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics. — Harmondsworth: Penguin, 1972. — P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. — 1980. — Vol. 1, No. 1. — P. 1–47.
3. Collie J., Slater S. Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — 266 p.
4. Lazar G. Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — 268 p.
5. McKay S. Literature in the ESL Classroom // TESOL Quarterly. — 1982. — Vol. 16, No. 4. — P. 529–536.
6. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe, 2020. — 278 p.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.